

ESTUDI DE LA TOPONÍMIA DELS PLANS DE SIÓ

ANNA RIALP CERCÓS

TEMA I PROPÒSIT

La present comunicació us ofereix un treball titulat *Estudi de la toponímia dels Plans de Sió* i tracta, en primer lloc, d'establir un llistat alfabètic i classificat de cinc-cents vuitanta-dos topònims urbans, rurals i naturals del meu municipi i, en segon lloc, de presentar el comentari dels més interessants per tal d'estudiar, a través d'aquest material recollit, una petita pinzellada de la cultura del nostre país.

LLOC

Per realitzar l'estudi, vaig escollir el meu municipi, els Plans de Sió,¹ la quarta circumscripció més gran de la Segarra i constituït per onze pobles —resultat de la unió dels antics municipis de l'Aranyó i les Pallargues el 1974— que són, per ordre de nord a sud i d'est a oest, les Pallargues, Sisteró, Mont-roig, Pelagalls, Ratera, Concabella, Hostafrancs, Muller, l'Aranyó, Montcortés i el Canós, i per les antigues quadres de Queralt de Meca, Golonor, Talarn i el desaparegut poble de Claret. Es troba ubicat a la part del riu Sió, a excepció de el Canós i Montcortés, i frontera amb Florejacs i el Mas d'en Porta, pel nord-est, amb Cervera, per l'est, amb Granyanella, pel sud, i amb Tàrrega i Ossó de

1. T. Boncompte, J. Mora, A. Vilaseca (coord.): *Els Plans de Sió. Aproximació a la geografia, la història, els costums i l'art*, Diputació de Lleida, Ajuntament dels Plans, Lleida, 1990, pàgs.12-39.

Sió, per l'oest. Històricament,² als s.XI-XII, serví de frontera entre els dominis musulmans i els comtes catalans en expansió, raó per la qual proliferaren les construccions defensives que esdevindrien nuclis de població. Quant a la geografia, es troba a la part occidental de Catalunya i a l'oest de la Segarra, estenent-se des del tossal de Cap-lloc, al nord, fins al sector d'altiplans que separen les valls del Sió i de l'Ondara, al sud, per on travessa el torrent de la Figuerosa. Dins del relleu global de Catalunya, ens hem de situar a la Depressió Central o, com hem dit, a la banda occidental de l'altiplà de la Segarra. Pel que fa al clima, estem entre el submediterrani i el subcontinental. En general, és semiàrid i les pluges hi són escasses, fet que condiciona la vegetació caracteritzada pel conreu de secà i la fauna, abundant en moixons.

METODOLOGIA

Un cop he escollit el tema i el lloc, he seguit tres fases la primera de les quals ha estat la consulta de fonts escrites i cartogràfiques publicades³ per tal de situar-me en el terreny i anotar-ne el buidatge, atès que el coneixement de la història i geografia, abans de realitzar les entrevistes, permet evitar la pèrdua de material; tot seguit, he concertat i elaborat les entrevistes orals —han estat la base de l'estudi que presento— pels onze pobles (cal remarcar que els informadors seleccionats han estat persones lligades amb l'activitat agrària, homes adults i, si era possible, acompanyats de dones ja que si els primers coneixen molt la toponímia rural, les segones, la urbana) i, finalment, he fet l'ordenació, la classificació tipològica i la consulta semàntica i etimològica de l'inventari. Aquesta darrera és la part més filològica de totes i, per a mi, la que més em satisfà la curiositat d'aproximar-me al món de l'onomàstica.

2. J. M. Llobet i Portella, A. Bach i Riu *et al.*: *Gran geografia comarcal de Catalunya. La Segarra, l'Urgell i La Conca de Barberà*, Fundació EC, BCN, 1984, V. IX, pàgs. 102-108.

3. *Mapa comarcal de Catalunya. La Segarra-32*, 1:50000, Consell Comarcal de La Segarra, GC, Departament de Política Territorial i Obres Públiques, ICC, BCN, 1994. *Mapa municipal de Catalunya. Els Plans de Sió*, 1:5000, GC, ICC, BCN, 1987. *Mapa topogràfic nacional de España. Cervera Norte*, 361-III, 1:25000, IGN, Madrid, 1984.

CLASSIFICACIÓ TIPOLOÈGICA

I.- Formació vegetal

1.1.-**Boscós.** Barrancs, Boscarró, Brull, Castell, Creus, Figueres, Gili, Gran, Pou, Reixac, Tarragó, Teuleria, Tresó.

1.2.-**Individual o d'un jardí.** Alzineres, Alziner de la Vinya de Dalt del Carbonell, Alziner de del Curca, Freixera de Hort de l'Arques, Lledoner del Rovira, Oms, Plataners.

II.- Hàbitat

2.1.- **Pobles i antics pobles.** L'Aranyó, el Canós, Claret, Clarets, Concabella, Hostafrancs, Montcortés, Mont-roig, Muller, les Pallargues, Pelagalls, Ratera, Sisteró.

2.2.- **Quadres antigues.** Canelles, Golanor, Golonor, Queralt de Meca, Queraltill, Talarn, Talarns.

2.3.- **Places.** Ajuntament, Castell, Escoles, Església, Gran.

2.4.-**Carrers, avingudes i travesseres.** Alfons XII, Ample, Amunt, Assumpta, Avall, Catalunya, Carretera de Cervera, Ctra. de Guissona, Cavallers, Creu, Escoles, Estudis, Ferreria, Flors, Font, Major, Mercat, Migdia, Nord, Pelai, Plaça, Raval, Raval de Guissona, Raval de les Eres, Rectoria, Roc, Sió, Ventserè.

2.5.-**Portals.** Agustina, Barber, Portal, Ratera, Sunyer, Tarragó-Tito.

2.6.-**Voltes i arcs.** Arc, Arcada, Arcades, Canosa, Mariagna, Pelagalls.

2.7.- **Construccions privades.**

2.7.1.-**Comerços i cases singulars.** Boixadera, Botiga, Carnisseria, Carretes, Caseta, Caseta dels Caçadors, Castell, Fàbrica de farina, Fàbrica de pinsos, Fàbrica Nerviplast, Farinera, Ferreria, Forn, Fuster, Gomà, Jeroni, Marianna, Moixó, Pedrera, Perruqueria, Pis, Pis del mestre, Rectoria, Taller de cosir, Teuleria, Xalet.

2.7.2.-**Cabanes.** Jombo, Marianna, Mestre, Palou, Pobres, Porta, Sastre, Segarra, Tàsies, Tarragó, Tomàs.

2.7.3.-**Masies.** Carbonell, Farga, Golanor, Gomà, Mas Metge, Mas del Riu, Palou, Pletes, Queralt, Rius, Talarn.

2.8.- Construccions civils.

2.8.1.- Culturals i de serveis. Ajuntament, Biblioteca, Casa del metge, Castell, Castell del molí, Central elèctrica, Centre mèdic, Consultori, Col·legi, Escola, Estació meteorològica, Menor de Concabella, Molí de Concabella, Museu de la Pagesia, Sala del metge.

2.8.2.- D'oci. Bar, Cafè, Cambra de cine, Club, Local social, Pista de tennis, Poliesportiu, Sala de ball, Sala de cine, Sala de festes, Sala del castell.

2.9.- Construccions religioses.

2.9.1.-Campanes. Campana, Antònia, Carme, Magdalena, Sorda, Victòria.

2.9.2.-Capelles i ermites. Bellvilar, Sant Bartomeu, Santa Magdalena, Santa Maria, Sant Roc, Sant Salvador, Sant Vicenç.

2.9.3.-Creus. Creu, Creu de Cap de Terme, Creus de Calvari, Macià, Missió, Piló de la Creu.

2.9.4.-Cementiris. Arnes, Cementiri, Cementiri Vell, Fossar, Tombes.

2.9.5.-Esglésies. Puríssima, Santa Anna, Santa Maria, Sant Esteve, Sant Isidre, Sant Jaume, Sant Llorenç, Sant Pere, Sant Salvador.

2.10.-Altres. Mur del Castell, Joiells, Pallers de Pedra, Pedrera de Queralt, Racó.

III.- Hidrografia**3. 1.- Aigües corrents.**

3.1.1.- Riu. Sió.

3.1.2.-Salts. Golonor, Horts, Peixeruc, Ratera.

3.1.3.-Torrents. Claret, Oró, Passerell.

3.1.4.- Sicles. Arenal, Geladors, Golonor, Horts, Horts de Dalt, Molí, Molinal, Parsió, Peixera, Prat, Queralt, Reguers, Reguelot del Manel, Salobre, Tres Colls.

3.2.- Aigües no corrents.

3.2.1.- Abeuradors. Abeuradors, Geladors, Gelera.

3.2.2.- Basses. Arenal, Bassa del Poble, Baster de Mont-roig, Belló, Bernat, Bona, Cànim, Dolç, Farga, Gasull, Geladors, Gelera, Horts, Jandó, Masuca, Molí, Nova, Puntarró, Queralt, Reguer.

3.2.3.-Cisternes. Masuca, Reguer.

3.2.4.-Fonts. Camí de Tordera, Fondada dels Pols, Font, Font del Poble, Fonteta, Horts, Puda, Queralt, Sant Bartomeu, Simonet.

3.2.5.-Pous. Batalla, Castell, Caus, Cisterna, Coma, Faginer, Fanguera, Font, Gaspar, Gasull, Gel, Gili, Golanor, Masuca, Molí del Castell, Paulics, Pau, Pou del Poble, Sabater, Trilla.

3.2.6.-Safarejos. Rentadors, Safareig de rentar, Safarejos del Ros.

IV.-Relleu

4.1.-Eminències.

4.1.1.-Serres. Calvari, Queralt, Triagueres, Vilagrasseta.

4.1.2.-Tossals. Àliga, Bassa, Bruixa, Calvari, Conills, Costa del Guineu, Creus, Forques, Guineu, Miralbò, Paleta.

4.2.-Depressions.

4.2.1.-Clots. Tàssies, Plans de Sió.

4.2.2.-Forats. Forats de l'Era del Creus, Forats dels Moros.

V.- El treball de camp

5.1.- Divisions humanes.

5.1.1.-Eres. Bord, Canet, Creus, Estadant, Guineu, Marçal, Metet, Perico, Ravarter, Sunyer, Tresó, Tressents, Trilla.

5.1.2.-Fites. Fita, Fita de cap de terme.

5.1.3.-Horts. bassa, Horts, Masuca, Silo.

5.1.4.-Partides.

5.1.4.1.-*Simples*. Abagassos, Ametllerada, Arenes, Baixada, Barrancs, Boïga, Boïgues, Boscós, Calçades, Calvari, Canyamassos, Carrerada, Claret, Clarets, Clots, Comes, Cometes, Comuns, Correlots, Covasses, Creu, Creus, Deveses, Domenges, Erm, Estarraquers, Forques, Garrigar, Garsa, Ginesta, Guardioles, Guineu, Horta, Hortes, Horts, Llacuna, Maiola, Mina, Mitjans, Monjos, Passerell, Perelló, Planes, Plans, Plantes, Pleta, Pletes, Pols, Prats, Queralt, Reguers, Relleus, Roques, Salats, Salobre, Salobres, Solana, Solanes, Solans, Sorts, Talarns, Tàssies, Termenet, Teuleria, Torrentins, Torretes, Triagueres, Veixugues, Vilagressetes, Vilassos, Vinyets, Violes.

5.1.4.2.-*Compostos. N+Adj* Bancals Llargs, Bassa Bona, Bassa Dolç, Bassa Nova, Bosc Espès, Clot Alt, Coma Ferrera, Comes Pregones, Corral Nou, Miralbò, Roques Planes, Tires Llargues, Tossal Llarg, Tros Gran.

N+(art)+N Parsió, Patserra, Pla Corral, Plana el Sunyer, Sant Bartomeu, Sant Ermengol, Sant Isidre.

N+de+(art)+N Bosc de Montcortés, Bosc del Gili, Bosc del Piquer, Boscos de Concabella, Camí de Cervera, Camí de Guissona, Camí de Sisteró, Camp d'aviació, Clotada dels Companys, Clot de la Casilla, Clot de la Planta, Clot de l'Aranyó, Clot de l'Aubi, Clot del Cementiri, Clot de les Cometes, Clot del Falano, Clot de Llenguateres, Clot del Serentill, Clot del Tàsies, Clot del Tomàs, Clotet del Brull, Clot de Palou, Clot de Ratera, Comes del Metet, Costeres del Tarragó, Erm de la Pleta, Horts d'Hostafrancs, Partit de Terme, Pla del Bosc, Plans de Conill, Plans de l'Aranyó, Plans del Canós, Plans de Llenguaixuta, Plans de Montcortés, Plans de Muller, Plans de Sió, Plantes de la Teuleria, Reguelot del Manel, Reguers de Conill, Reguers del Cincar, Solar de Conill, Torrent de Claret, Tossal del Calvari, Tossal de les Bruixes, Tros del Molí, Turó de les Bruixes, Vinya de Concabella.

5.1.5.-*Trossos.*

5.1.5.1.- *Simples.* Abans, Abat, Agustí, Alzina, Ametller, Anoguer, Arenes, Baget, Bancal, Banyils, Barqueres, Bassota, Bep, Bellana, Boïga, Boïgot, Boïgues, Boïgueta, Bosc, Campana, Castell, Cementiri, Claret, Clot, Clot de Gra, Clotets, Colomer, Comelles, Comencs, Cometes, Companys, Convent, Corrades, Covasses, Creu, Cudossos, Curros, Dalt, Davant, Descarregalops, Devant, Devesa, Diumenge, Domenge, Era, Escanimassos, Fassina, Falano, Felipa, Fermada, Fideuer, Fornet, Forques, Freginal, Ganyet, Garsa, Ginesta, Gol, Gran, Guixona, Hort, Madruganyes, Maiola, Mallola, Mangraner, Mitgeret, Molí, Om, Oms, Pal, Palau, Paradetes, Paula, Pedrera, Perelló, Pla, Plana, Planes, Planot, Plans, Planta, Plantes, Planteta, Pou, Punta, Puntarró, Quadra, Quadró, Quadrons, Queralt, Ratera, Reclotets, Reguer, Reguers, Relleus, Rentador, Roig, Rubió, Sacristana, Salades, Sant, Secans, Serra, Serres, Servereres, Sifont, Sió, Solà, Solanes, Solo, Sort, Talarn, Tàsies, Termenet,

Teuleria, Tomassa, Torrentins, Torta, Tortes, Tossal, Transformador, Trèmols, Vilàs, Vinyals, Vinyet, Violes.

5.1.5.2.- *Compostos*. N+Adj. bassa Dolç, bassa Nova, Boïga Redona, Boïgo Comú, Casanova, Corral Nou, *Cruse* Gran, Miralbò, Montroig, Planta Llarga, Tieta Gran, Tieta Petit.

N+(Adj)+ de / amb+ (art)+N+(Adj)/ adv. Camí de la Font, Camí de Sedó, Camp d'aviació, Cap de Terme, Ctra.Cervera, Cau de la Guineu, Cirerers del Mestre, Era de l'Arques, Era del Joanet, Fondo dels Pols, Hort de l'Arques, Hort del Baster, Hort del Pou, Hort del Roure, Molí de Ratera, Molí de Vent, Pa-sucats-amb-oli, Pallers de pedra, Parada de l'Aubi, Pi del Gasull, Pla de Barcelona, Pla de l'Àngel, Pla de l'Aranyó, Pla del Castell, Pla del Bosc, Pla de Macabeu, Plans del Gili, Plans del Pau, Planta de la Farga, Planta del Cementiri, Pont de la Gol, Racó de les Arnes, Serra de Davant, Solana de la Font, Sort d'Agramunt, Sort del *Cruse* Petit, Sort de Pelagalls, Sorteta del Mitgeret, Torrent de l'Argelic, Tossal dels Sabocs, Triagueres de Dalt, Triagueres d'Aquí, Vinya de Concabella, Vinya de Dalt, Vinya de les Cometes, Vinya del Guardiola, Vinya del Pla, Vinya del Pou, Vinya del Reguer.

V+N / N+V. Descarregalops, Montmirant, Tornallobres.

N+N+ (N / Adv). Patserra, Pere Mas, Pla Corral Avall, Pla Corral del Camí, Quadrons de la Casa, Santa Magdalena, Sant Bartomeu, Sant Roc Gran, Sant Roc Petit, Sort Era, Sort Pejan, Sort Vinya, Vinya Andreu, Vinya Baltesana, Vinya Montserrat, Vinya Vedats. Altres. Sota costa, Tres Colls.

5.2.-Construccions funcionals.

5.2.1.-*Bàscules*. Bàscules, Bàscula del poble.

5.2.2.-*Molins*. Boixadera, Guardiola, Molí, Molí de farina, Molí d'oli, Molí Vell, Trilla, Puig.

5.2.3.-*Utensilis*. Cups del Roca, Cups del Tarragó, Fassina, Fassiner.

5.2.4.-*Coberts i pallers*. Bosc, Flot, Lluc, Sabater.

5.2.5.-*Corrals*. Corral del Pastor, Corrals de bestiar, Pletes.

5.2.6.-*Granges*. Bernat, Caterí, Creus, Evaristo, Farrer, Granja, Janet, Jombo, Majoral, Mestre, Tomàs.

VI.-Vies

6.1.- Camins.

6.1.1.-**Simples.** Aranyó, Arenes, Bellver, Calvari, Canós, Cardosa, Cementiri, Clot, Comes, Concabella, Conill, Cudossos, Farga, Figuerosa, Florejacs, Fonolleses, Ginesta, Golonor, Gra, Gravat, Guissona, Hortes, Horts, Hostafrancs, Masuca, Molí, Muller, Pallargues, Passerell, Pelagalls, Plana, Pletes, Prat, Queralt, Reguer, Reguers, Renant, Riber, Sedó, Serres, Sió, Sisteró, Solanes, Tàrrega, Termetet, Tordera, Tossals, Triagueres, Vell.

6.1.2.-**Compostos.** Bassa Noves, Camp d'aviació, Corral Nou, Deveses del Rovira, Mas d'en Porta, Molí Vell, Montcortés, Mont-roig, Ossó de Sió, Riudovelles, Roques Planes, Torrefeta.

6.2.- **Carreteres.** Agramunt, Aranyó, Canós, Cervera-Agramunt, Concabella-Agramunt, Concabella-Sant Ramon, Pelagalls, Sisteró, Tàrrega-Guissona, Golonor, Molí, Pallargues, Sisteró.

6.3.- **Altres.** * *Cruse* dels Quatre Camins, Via de tren.

ALGUNS TOPÒNIMS COMENTATS⁴

1.-Segons la situació

Abagassos: nom de partida de Mont-roig, situada a l'obaga. *Abans:* nom de tros del Canós més pròxim al poble que un altre del mateix propietari. *Dalt:* nom de tros d'Hostafrancs que es distingeix de la resta perquè es troba a l'extrem nord. *Davant:* nom de trossos del Canós i les Pallargues davant de la casa dels propietaris. *Migdia:* nom del carrer més meridional del Canós on gairebé tot el dia toca el sol. *Miralbò:* nom de partida, tossal i tros del Canós situats en un petit promontori des d'on es pot observar bé el contorn. *Montmirant:* nom de tros de les Pallargues situat al tossal de Conills des d'on hi ha bona observació. *Nord:* nom del carrer més septentrional de les Pallargues. *Pla de Barcelona:* nom de tros del Canós que és pla i en direcció cap a Cervera o bé Barcelona. *Punta:* nom de tros de les Pallargues situat a l'extrem nord del municipi. *Quatre*

4. En aquest apartat, ens introduïm en el món de la toponomàstica.

camins: nom de cruïlla de les carreteres Agramunt-Cervera i Tàrrrega-Guissona al terme de Pelagalls, entre els Plans de Llenguaiçuta, els Reguers, els Plans de Muller i els Plans de Sió. *Solana*: nom de partida de l'Aranyó formada de terrenys en pendent situats de cara a migdia on toca molt el sol. *Sota Costa*: nom de tros de les Pallargues, al peu de la Costa del Guineu. *Ventserè*: nom de carrer de Sisteró on acostuma a tocar aquest vent de ponent, fort.

2.- Segons la distinció pràctica per oposició

Els parells *Sant Roc gran* i *Sant Roc petit* que són noms de trossos de les Pallargues i del mateix propietari, situats al costat de l'esmentada capella i que s'oposen per la mida. També s'oposen per la mida *Tieta gran* i *Tieta petit*, noms de trossos de les Pallargues, també, que havien heretat d'una tia. Un tercer exemple és la parella *Triagueres de dalt* i *Triagueres d'aquí*, noms de trossos de Concabella, a la partida de Triagueres, que s'oposen per la distància respecte de la casa del propietari.

3.-Segons la relació amb el propietari

Conserven el nom del propietari: *Agustí*, nom de tros d'Hostafrancs, i *Vinya Baltasana*, nom de tros de les Pallargues que havia estat vinya d'un tal *Baltasar*. En conserva el cognom: *Bellana*, nom de tros de les Pallargues, de l'Abellana. En conserva el nom de casa: *Jombo*, nom de granges de Concabella i Hostafrancs i d'una cabana de Concabella el propietari de les quals viu a cal Jombo d'Hostafrancs. I, finalment, en conserva l'ofici: *Mas Metge*, nom de masia de Sisteró, anomenada també Mas del Riu o la Farga. O bé *Sacristana*, nom de tros de les Pallargues la mestressa del qual feia de *sagristana*, encarregada d'endreçar l'altar i demanar almoïna amb safata per a preparar la festa de Sta. Maria.

4.-Segons l'objecte referencial

Abeuradors: nom d'un indret d'Hostafrancs, vora del cafè, on hi havien piques grosses. *Àliga*: nom de l'elevació de terreny entre Sisteró i Pelagalls on habiten *àligues* o *àguiles*. *Ametller*: nom de tros de les Pallargues on hi ha un

ametller molt gran. *Àubins*: nom de cabana de Concabella rodejada d'òlbins, tipus d'arbre conegut en castellà com *álamo blanco*. *Bancal*: nom de tros de les Pallargues bastant llarg que és un *bancal*: tros de terra plana i conreada, limitada per marges.⁵ *Bellvilar*: nom de la capella situada als afores de Sisteró, a prop d'un *vilar*, població petita, ja desapareguda. *Calçades*: nom de partida d'Hostafrancs situada entre les *calçades* (camins empedrats i més importants) del camí Vell i del Molí o del Sió. *Camp d'aviació*: nom de partida, tros i camí d'Hostafrancs situats en terrenys que, durant la guerra civil espanyola, serviren de plataforma i control aeris. *Carrerada*: nom de partida de Mont-roig que conté una *carrerada*, un camí ample pel qual passaven els ramats de bestiar. *Codossos*: nom de tros i camí d'Hostafrancs amb molts *cots*, pedres. *Conills*: nom de tossal de les Pallargues, anomenat també les Forques, per l'abundància d'aquests mamífers. *Convent*: nom de tros de Ratera que fa referència a l'antic priorat de monges agustinianes anomenat Tauladells. L'he trobat documentat a *Documents diversos del Sr. i lloc de Concabella. 1454-62*⁶ i citat a *Plans de Sió*.⁷ *Farga*: nom de masia de Sisteró —i de bassa i camí— que s'origina a partir d'una varietat d'olivera molt grossa, importada des de València, que feia olives llarguerudes. *Fessina*: nom de tros del Canós on hi havia una *fessina*, construcció on es destil·lava esperit i s'elaboraven algunes begudes alcohòliques. *Garrigar*: nom de partida de les Pallargues on abunda aquesta varietat d'alzina petita i de fulles punxoses. *Garsa*: nom de tros i partida de Concabella on habiten aquestes aus negres i blanques. *Gok*: nom de tros de les Pallargues, molt a prop del torrent de Passerell, un extrem del qual frontreja amb un *gual*, indret del riu de poca fondària pel fons del qual passen caminant. *Guardioles*: nom de partides del Canós i les Pallargues situades en llocs elevats; es deu a la derivació de *guardia* que fa referència a una construcció semblant a un castell des d'on es vigilava el poble. *Guineu*: nom de tossal i partida de Mont-roig que es deu a la presència d'aquests animals. *Guixona*: nom de tros de les Pallargues situat al peu del camí de Guissona. *Hostafrancs*: nom de poble i camins de Muller i l'Aranyó l'ètim del qual, segons Turull,⁸ prové d'un *hostal*, casa d'allotjament, on no calia pagar.

5. DEC, EC, BCN, 1982, pàg. 259.

6. 50 f. fol R.B.Lligall. Rell. Porta, Lluís I, Comp 1527, feb, 12.

7. J. Novell: *op.cit.*, pàg. 108. Estava situat a prop de Gra, fundat el 1248 amb llicència del bisbe Ponç de Vilamun i desaparegut al s. XIV. Diu que els del castell de Ratera eren vassalls en benefici de Santa Maria de Tauladells.

8. A. Turull: *Els topònims de La Segarra. Nuclis de poblament. Diccionari geogràfic i etimològic*, Centre Municipal de Cultura, Cervera, 1991, pàg. 213.

Madruganyes: nom de tros del Canós a prop del Turó de les Madruganyes de la Figuerosa on hi havia *madoganyes* o *madaganyes*, espantaocells deteriorats. Coromines⁹ anotà la relació entre *madruganyes* i *madoganyes* com una contaminació de la -r- de *madroc*, picolet de salses, i *almadroc*, mescla. *Maiola*: nom de partida de Sisteró i Pelagalls i trossos de Concabella i Hostafrancs on hi ha *mallola*, camamilla. *Mina*: nom de partida de Sisteró i Pelagalls on hi havia una excavació per captar i conduir aigua. *Mitjans*: nom de partida del Canós on hi havia *mitjans*, terra erma amb arbusts i mates enmig de terres conreades que servia per a pasturar. *Monjos*: nom de partida de Montcortés, variant de *Mòujols*, partida de la Cardosa, al municipi de Cervera. *Muller*: nom de poble que, segons Turull,¹⁰ es pot deure a la relació amb *mullera*, aiguamoll. *Oró*: nom del torrent que passa per Ratera i Concabella que es relaciona amb *auró*, tipus de planta de la família de les acerínies que el voreja. *Paradetes*: nom de tros petit del Canós que era una *parada*, secció de vinya gran dividida per marges. *Parsió*: nom de partida entre Ratera, Concabella i Hostafrancs que es troba a la *part* del riu Sió. *Passerell*: nom de torrent que passa per Concabella, Ratera i Sisteró que dóna nom a una partida de Sisteró i a un camí de Ratera; es deu a l'abundància de *passerells*, ocells rossencs molt cantadors. *Peixera*: nom de sicla de les Pallargues que és redundant perquè *peixera* ja vol dir rec. *Perelló*: nom de partida i tros d'Hostafrancs originat per un *perelloner*, arbre petit de branques espinoses que dóna un fruit asprenc, de notables dimensions. *Pla de Macabeu*: nom de tros d'Hostafrancs on es cultivava aquesta varietat de raïm de gra blanc i molt dolç. *Planta*: nom de trossos d'Hostafrancs i les Pallargues que havien estat una *planta*, un camp plantat d'oliveres o ametllers. *Pletes*: nom d'una mena de corral (tancat amb voltes —una per al pastor— on es recull el bestiar que pastura al camp) que ha originat el nom del mas, de partida i camí de Mont-roig. *Pols*: nom de partida del Canós propera a la dels Horts que, segons Coromines,¹¹ prové de *PUTEOLUS*, que vol dir *pou*; per això, no és estrany que hi hagin molts pous. *Ponderó*: nom de tros de Concabella que presenta un *pontet* que travessa el torrent d'Oró; per tant, esdevé l'evolució de *pont d'Oró*. *Pont de la Gola*: nom de tros d'Hostafrancs per on passa una *gola*, sèquia, amb un *pont* de

9. J. Coromines: *Diccionari etimològic i complementari de la llengua catalana*, Curial, La Caixa, Barcelona, 1985, vol.V, pàg. 362. O bé a *Onomasticon Cataloniae. Els noms de lloc i noms de persona de totes les terres de llengua catalana*, Curial, La Caixa, Barcelona, 1996, vol.V, pàg.128.

10. A. Turull: *op.cit.*, pàg.287.

11. J. Coromines: *Onomasticon*, vol.VI, pàg. 246.

fusta que la travessa. *Pontarró*: nom de tros del Canós i bassa d'Hostafrancs on hi ha un *pontarró* o *ponteró*, pontet d'un rec. *Quadra*: nom de trossos de l'Aranyó i el Canós que havien estat *quadres*, trossos extensos, compostos per diferents peces del mateix propietari. *Quadró*: nom de trossos de Montcortés i Concabella que eren *quadrons*, parcel·les de conreu més petites que el quintar. *Rentador*: nom de tros d'Hostafrancs, a la vora d'aquestes piques de pedra i llosa per a rentar-hi roba; també és el nom d'un tros de les Pallargues, al costat del safareig del Ros. *Servereres*: nom de tros de l'Aranyó on hi ha *serveres*, arbres de secà. *Silo*: nom d'hort de Concabella on es troba un **silo* o sitja. *Torretes*: nom de partida de les Pallargues on hi ha *torretes*, un tipus de plantes; també es pot admetre *torretes* com les cases que es construeixen als horts per a guardar-hi eines, atès que dita partida es troba situada a la zona dels horts del poble. *Tossal dels Sabocs*: nom de tros del Canós on hi ha *silabocs*, ocells que semblen enganyapastors (síncope). *Trèmols*: nom de tros del Canós on hi ha *trèmols*, arbres d'escorça llisa i branques eixamplades. *Tres colls*: nom de tros, i sicla que hi passa, de Concabella on hi ha tres *colls*, muntanyoletes de poca alçada. *Triagueres*: nom de serra, partida i camí de Concabella que es deu al fet de trobar-s'hi plantes medicinals¹² les quals es barrejaven amb altres elements i constituïen la *triaga*, antídote que s'usava antigament per a guarir mossegades d'animals verinosos. *Vilagrasseta*: nom de serra entre Sisteró i Pelagalls que es deu al poble medieval de *Vilagrassa*¹³ (situat a llevant de l'antic terme de les Pallargues, al límit de Florejacs i desaparegut avui) que s'anomenà així fins a mitjans del s. XIV, quan adoptà el diminutiu per contrast amb *Vilagrassa*, entre Tàrrega i Anglesola. *Vilassos*: nom de partides de Ratera, Sisteró i Pelagalls a prop de l'ermita Bellvilar on hi havia hagut, entre s. X-XI, un *vilar* que depenia de Pelagalls. *Violes*: nom de partida i tros de Concabella on encara abunden *violes*, plantes de flors irregulars de color violat, blau, vermellós, groc o blanc i fruit capsular. *Veixugues*: nom de partida de les Pallargues on hi ha *feixes*, peces de terra de conreu en forma de terrassa amb marges de pedra seca.

12. Com el malví, la camamilla, la cua de cavall, l'espígol, el fonoll, l'herba prima, la menta de gat, el romaní, la sàlvia, la ruda i el timó.

13. A. Turull: *op. cit.*, pàgs. 508-9. Cal dir que aquest nom també fa referència, segons Jovell (Boncompagni, 1990: 114-18), a un jaciment iberoromà situat entre Concabella i les Pallargues on es troben materials antics.

5.-Segons els homenatges

Alfons XII: nom de carrer de les Pallargues que acata el rei d'Espanya (1875-85), fill d'Isabel II. **Assumpta:** nom d'un carrer de Ratera, atès que hi vivia una veïna que se'n deia. **Carme:** nom d'una campana de Concabella en honor a Carme Lloret, la seva padrina, segons demostra el recordatori de benedicció del trenta de maig de 1966. **Macià:** nom de creu de les Pallargues —tot i que veïns creuen que és territori de Sisteró— que es troba al camí de Guissona; la llegenda negra explica que, a l'any 1915, el pastor i carnisser del poble de les Pallargues, el Sr. Macià, venia del mercat de Guissona amb els guanys de la venda, acompanyat d'un veí de Florejacs, que el matà, li prengué els diners i se'n anà cap a les Amèriques a fer fortuna.

6.-Segons la forma i direcció

Ample: nom del carrer únic de Montcortés, que és molt espaiós. **Baixada:** nom de partida de Mont-roig que es troba en un paratge inclinat. **Clot:** nom de tros del Canós i Hostafrancs i camí de Ratera situats en una zona enfonsada. **Clot de Llenguateres:** nom de partida allargada del Canós, en una depressió de terreny; Coromines¹⁴ anotava *Llongaderes* i *Llenguadera* com a mots relacionats amb *llong*; també pot ser un derivat de *llenca*¹⁵ *de terra*, faixa de terra llarga i estreta. **Comencs:** nom de tros i partida d'Hostafrancs situada en una depressió planera i poc pregona on se solia deixar pasturar el bestiar. **Concabella:** nom de poble que fa referència¹⁶ a *conca més bella*, —atesa la clotada en què es localitza. **Muller:** nom de poble que pot fer referència a *mont més lene*, atesa la poca pronunciació dels turons. **Planes:** nom de partida de Muller, formada per extensos trossos horitzontals i plans, que dóna nom a un tros proper de Concabella. **Queralt:** nom de serra de Sisteró que dóna nom a la font, sicla (també, *Reguers*), a la pedrera desapareguda, a dues basses (i una altra a Hostafrancs), al camí, a la

14. J. Coromines: *Onomasticon*, vol.V, 1996, pàg.63, 249-50. També surt a *Diccionari etimològic*, vol.V, 1985, pàg. 250.

15. J. Coromines: *Diccionari etimològic*, vol.V, pàg.149. Hi explica que el DCVB suggereix que *llenca* ve de *llengua* ja que LINGUA > *lénco* al gascó pirinenc, però Coromines li nega: «aquesta justificació és impertinent del tot». Al DCVB, vol.VI, 1985, pàg. 944, es definia *llengua de terra* com porció de terreny estreta que penetra dins l'aigua.

16. A. Turull: *op.cit.*, pàg. 127.

masia, a la partida i a un tros de Sisteró; també, a trossos de Concabella i les Pallargues i a una pleta a 700 m al sud de Concabella. Segons Turull,¹⁷ pot ser l'evolució de *quer* més *altus*, pedra alta. **Reclotets**: nom de tros de Muller amb molts *reclots*, depressions petitones. **Relleus**: nom de partida entre Sisteró i Pelagalls i tros de Concabella més elevats que la resta. **Tires Llargues**: nom de partida de Muller (també coneguda com *Bancals Llargs*) formada per *tires*, llenques, trossos de terra llargs i estrets. **Tornallebres**: nom de tros del Canós que s'originà per la variació de *tornalleres*, extrems de camp que queden sense llaurar, a causa de la forma irregular de la parcel·la. **Torta**: nom de tros irregular de les Pallargues.

7.-Segons la matèria

Arenal: nom de sicla i bassa d'Hostafrancs cobertes d'aquest material. **Bassa Bona**: nom de basses del Canós, Muller, les Pallargues (també *Bassa Dolç*) i Ratera, d'aigua potable per als animals. **Canós**: nom de poble que o ve de *ca* o es relaciona amb *cana*,¹⁸ variant de canya i que dóna nom a camins de Montcortés, Muller i l'Aranyó. **Canyemassos**: nom de partida d'Hostafrancs situada en una zona humida; deriva de *canemassa*, llavor del cànem, que es projectà des de l'Europa Oriental manllevat per les llengües indoeuropees a les preindoeuropees; també pot venir de *cànem* més *-ar(s)* creuat amb *-os*, flexió de plural. **Coma Ferrera**: nom de partida entre el Canós i l'Aranyó situada en una zona pregonja i de color de ferro. **Escanimassos**: nom de tros d'Hostafrancs, a la partida dels *Canyemassos* (aglutinació i síncope). **Estarraquers**: nom de partida de Muller formada per *terrancs* o *terrencs*, trossos de terra aspres i de mala petja (aglutinació i síncope). **Gel**: nom de pous de Concabella, Hostafrancs, les Pallargues i Montcortés on s'emmagatzemava el gel o neu natural per als malalts i per a la resta de l'any mitjançant estrats superposats de palla i bedoll (pellofa del gra) que deixaren de funcionar el 1870 amb l'arribada del gel industrial; el de Pelagalls, situat a la plaça, fou construït a l'inici del s. XVI i té una amplada de 5'5m de diàmetre i 6'2 d'alçada; el de Concabella es trobava a l'hort de cal Torra i fou derruït per la construcció de la carretera; pel que fa al d'Hostafrancs, es troba a cal Pou Vell. **Geladors**: nom de bassa d'Hostafrancs (també es diu

17. A. Turull: *Ibid.*, pàg. 353.

18. A. Turull: *Ibid.*, pàg. 83.

gelera) que servia per abeurar els animals; segons diuen, el nom s'originà perquè, durant l'hivern, l'aigua quedava glaçada. *Puda*: nom de fonts de Concabella i Hostafrancs (o *Peixera*), d'aigua sulfurosa. *Salats*: nom de partida entre Sisteró i Pelagalls, composta de terra salobre, tal com passa a la partida d'Hostafrancs anomenada *Salobre* o *Salobres*. *Secans*: nom de tros de les Pallargues on no plou gairebé mai. *Solo*: nom de tros del Canós compost de *sauló*, terreny arenós resultat de la descomposició de granits.

8.-Segons la funció

Barqueres: nom de tros de les Pallargues que havia estat una *barquera*, finca que el propietari s'havia reservat per a ell, arrendant-ne la resta a un altre. *Boïga*: nom de tros i partida d'Hostafrancs i tros de Concabella que havia estat una *boïga*, un camp romput per tal de conrear-lo. *Deveses*: nom de partida de les Pallargues els terrenys de la qual eren *deveses*, trossos de terra vedats, abundants d'herba i destinats al pasturatge. *Domenges*: nom de partida d'Hostafrancs que fa referència al conjunt de propietats (*domenges*) treballades per als senyors del castell de Concabella. *Fermada*: nom de tros del Canós on se solia portar a pasturar el bestiar; es deu al fet que *fermada* significa¹⁹ «acció d'aturar-se a pasturar a què estaven obligats els pagesos fins que ho abolí Ferran V el 1486». *Freginal*: nom de tros de les Pallargues que havia estat un camp de plantes farratgeres cultivades per a l'alimentació de bestiar. *Missió*: nom de creu de les Pallargues construïda per sacerdots enviats als anys 50 per predicar la fe. *Pobres*: nom de cabana de Sisteró que servia d'aixopluc als captaires.

9.-Segons el color

Baget: nom de tros petit de Montcortés que és *baig*, vermell clar. *Mont-roig*: nom de poble l'ètim del qual²⁰ es relaciona amb *mont* més *roig*, color més suau que el vermell i que dóna nom a un tros de Concabella, camins de les Pallargues i Pelagalls i d'una pleta. *Roig*: nom de tros del Canós, d'aquest color.

19. A. M Alcover, F. de B. Moll: DCVB, Moll, Palma de Mallorca, 1985, vol.V, pàg. 812.

20. A. Turull: *Ibid.*, pàg. 282.

10.-Segons la mida

Boscarró: nom de bosc de poca extensió de l'Aranyó. **Bosc Espès:** nom de partida del Canós que es troba al peu del camí que va a Cervera —a prop del bosc del Pou— i està molt poblada d'arbres silvestres. **Gran:** noms de bosc i plaça de les Pallargues i tros del Canós, per les extenses dimensions. **Major:** nom dels carrers principals del Canós, Hostafrancs, Mont-roig, Muller i Sisteró. **Menor de Concabella:** nom del castell de Ratera que depenia del mateix senyor que el de Concabella, el castell del qual era més gran. **Planteta:** nom de tros petit de les Pallargues situat a la partida de les Plantes. **Sort d'Agramunt:** nom de tros petitó —*sort* ja ho indica— d'Hostafrancs que se situa a l'antic camí d'Agramunt. **Vinyals:** nom de partida de Mont-roig on hi havia extensions grans de vinyes.

11.-Segons figures retòriques

Arnes: nom de roques de l'Aranyó amb sepultures excavades i cavitats quadrangulars que corresponen a columbaris sepulcrales, coneguts també com *Forats* de l'Era del Creus de Montcortés; el nom es pot relacionar amb *urnes*, mena de vas emprat per guardar les cendres d'un mort després de la cremació o caixes les parets de les quals serveixen per a guardar-hi efígies, objectes preciosos, etc. (metàfora). **Bruixa:** nom de tossals de Concabella i el Canós i turó del Canós on abunden òlibes (metàfora). **Campana:** nom de tros de l'Aranyó, replet de flors semblants a un vas amb boca eixamplada (metàfora). **Fideuer:** nom de tros de Muller que es deu als *fideus*, banyes del cep que hi havia plantats (metonímia). **Forques:** nom de tossal entre Sisteró, Concabella i les Pallargues que dona nom a partida i tros de Concabella; es deu al fet que s'hi troben lledoners dels quals s'extreu fusta per fabricar forques (metonímia). **Joiells:** nom de torre del Canós situada a fora del poble, de tàpia i d'estructura quadrada (hipèrbole). **Sorda:** nom de campana d'Hostafrancs (personificació).

12.-Segons l'anècdota

Calvari: nom de serra de Sisteró i Pelagalls, tossal de les Pallargues i partida de Mont-roig per on passava el camí dels que feien la devoció del Viacrucis, en què hi havia estacions commemoratives dels passos de Jesús en la crucifixió.

Descarregallops: nom de tros de les Pallargues on tiraven llops morts. **Forats dels Moros:** nom d'obertures a prop de Montcortés que corresponen al conegut columbari que es troba damunt d'un tossalet, sobre una plataforma rocosa on hi ha material ibèric i romà, i està compost per vuit furnícules excavades a la roca, de 50cm per 50cm d'amplada i 60cm de profunditat; el nom es deu al fet que els moros s'hi amagaven, com podien, durant la Guerra Civil. **Pallers de Pedra:** nom de dos grans roques (a 4m) al sud de l'Aranyó²¹ que ha originat llegendes populars: Jesús, disfressat de captaire, arribà al poble i demanà aixopluc a cal Roca; aquests, per no voler-lo allotjar, li van respondre que tenien els pallers buits; llavors, el suposat captaire féu justícia i convertí tota la palla en pedra; també és el nom d'un tros proper a aquestes. **Pa-sucat-amb-oli:** nom de tros de les Pallargues on solien parar a berenar els que tornaven del camp. **Sifon:** nom de tros de les Pallargues on els segadors sempre s'enduïen aquest refresc.

13.-Segons el trasllat toponímic

Claret: nom de partides de Ratera i les Pallargues que fan referència al nom de l'antic poble situat entre Florejacs, les Pallargues i la Morana que es devia a un trasllat²² directe d'un topònim homònim entre Agramunt i Ponts, a la Conca de Tremp, al Bages o a la vora de Montpeller. **Golonor:** nom de peixera, pont i camí de Ratera (també la *Plana*) que condueixen cap a la masia de Golanor. Segons Turull,²³ el seu ètim és fruit d'un trasllat del Solsonès (església de Sant Salvador de Golorons, a l'extrem septentrional del terme de Clariana de Cardener). **Sisteró:** nom de poble que es relaciona amb un trasllat occità del s. XI²⁴ (o bé amb *sister*, lloc on és dut el bestiar a dormir la sesta). **Talarn:** nom d'una antiga quadra del terme de les Pallargues (a dos Km a ponent, entre Ossó de Sió i Florejacs, i banyat pel torrent Gravet) l'ètim del qual es pot relacionar amb un trasllat²⁵ de la Conca de Tremp; dóna origen al nom de la partida que la rodeja, a un cup que conserva i a un tros proper de les Pallargues. **Vilagrassa:**

21. J. M. Llobet, A. Bach: *op.cit.*, pàg. 106.

22. A. Turull: *op.cit.*, pàg. 119.

23. A. Turull: *op.cit.*, pàg. 186.

24. A. Turull: *op.cit.*, pàg. 448.

25. A. Turull: *op.cit.*, pàg. 455.

nom d'un desaparegut poble medieval a l'antic terme de les Pallargues que prové del trasllat del topònim Vilagrassa, a prop de Tàrrega, però amb el sufix diminutiu afegit.

CONCLUSIONS

— No obstant els obstacles, com la inexhauribilitat de la memòria popular, la ignorància de la motivació del signe, la variació fonètica, el desconeixement lèxic i, en general, la manca de cultura, he intentat, com a principiant, aproximar-me a la investigació per tal de redescobrir el missatge que contenen alguns topònims; el procés ha estat una via d'accés a la Cultura —en majúscula, ja que la toponímia és interdisciplinària— i, particularment, a la reflexió metalingüística i del nostre entorn.

— En resum, resulta que cadascun d'aquests elements lingüístics que anomenem topònims condensen un rebost d'informació cultural, ja sigui lingüística, política, geogràfica, històrica o d'altres disciplines relacionades amb les ciències humanes que per tal d'intentar desvetllar-la i fer-ne arguments d'interpretació, m'he supeditat a tres eines bàsiques de treball: la història, la semàntica i el desxiframent etimològic gràcies a les quals, sovint, he pogut superar la ignorància o indiferència que em provocava l'opacitat d'alguns d'aquests elements, o treure l'entrellat d'un conjunt d'hipòtesis, en un principi, possibles.

— Conclouré la present síntesi amb una afirmació que m'ha fet reflexionar sobre el valor cultural dels topònims: no ens hem de quedar indiferents davant seu ja que ens inviten a un fer un passeig al passat, ja que ens encurioseixen i atreuen els missatges que mig amaguen; es tracta d'una cita de X. Terrado:²⁶ «sovint, és el nom d'un indret obscur i sense importància avui dia el que conté la clau de tota la qüestió».

26. X. Terrado: «La encuesta oral» dins *Materials de Toponímia I*, Estudis de Toponímia Valenciana, Generalitat Valenciana, València, 1995, pàg. 770.